

САДРЖАЈ

ЕКОНОМИЈА СРБИЈЕ 1911–1914.	9
Увод	9
Пролог	10
Избор модела	13
Бајкић, Тодоровић и Скерлић	16
ВАЖНИЈЕ ПОЛИТИЧКО-ЕКОНОМСКЕ	
ЕПИЗОДЕ 1911–1914.	26
Политика	26
Закон о радњама	27
Сеоски дућани	29
Балкански ратови (1912–1913)	30
Број становника Србије у 1913. години	34
Царинска унија Аустроугарске и Србије?	36
Напредак акционарства	40
Први светски рат	42
МАКРОЕКОНОМСКА ПЕРСПЕКТИВА	47
Увод	47
Економски и финансијски развој до 1910. године	48
Индикатори економског раста 1911–1914.	52
Цене	56
Фискални развој	59
Трошкови и финансирање балканских ратова	77
Спољни јавни дуг	81
Монетарни развој и политика	86

Каматне стопе	101
Финансијска кретања	103
Финансијска тржишта	114
Платни биланс	117
Закључак	121
СПОЉНА ТРГОВИНА	124
1911.	126
1912.	127
1913.	129
1914.	129
ПОЉОПРИВРЕДА	131
Технолошке одлике	131
Кукуруз и пшеница	132
Држава и сељак	133
Унапређење сточарства	138
Шљиварство	140
Сељак и сиромаштво	141
Какве су биле поједине године	145
ИНДУСТРИЈА	148
Индустријски протекционизам	148
Развој у појединим годинама	155
Млинска индустрија	163
Текстилна индустрија	163
Индустрија пива	165
Индустрија шећера	167
Индустрија цемента	169
Дуванска индустрија	170
САОБРАЋАЈ	174
Стање железнице	174
Јадранска железница	176

Праховска лука	177
Оријенталне железнице	178
Српско бродарско друштво	179
Путеви	181
ЗАНАТСТВО	184
ЗАКЉУЧЦИ	189
БИОГРАФИЈЕ АУТОРА	193

ЕКОНОМИЈА СРБИЈЕ 1911–1914.

Увод

*Последњих година осећа се
оштри привредни најредак.*

Јован Скерлић, 1914.

*Србија је пре Великој рата
била у најживљем економском
и интелектуалном пољу.*

Јован Цвијић, 1918.

Економска историја Србије уочи Првог светског рата (1911–1914) једно је од готово празних места у иначе слабо описаној економској историји земље. Доста се зна о балканским ратовима из тих година, па и о питањима изласка Србије на море и заплетима око Албаније, и, пре свега, о тешким односима са Аустроугарском, па питања економске историографије нису била у фокусу истраживача

Постоје најмање три разлога за изостанак интересовања за економске теме.

Први се односи на низ ратова у које је Србија тих година била укључена (Први балкански 1912, Други балкански 1913. и Први светски 1914-1915. и касније), који су свакако скретали пажњу са обичних економских послова, па је и литература о тим темама остала оскудна.

Други се тиче мањка статистичке грађе: последњи статистички годишњак, тај главни извор података о становништву и економији Србије, објављен је 1913. године а односио се на 1910. годину. Стога за следеће године не постоје ваљано сређени подаци о пољопривредној производњи, рударству, индустрији, саобраћају, трговини, ценама, финансијама, монополима, не располажемо виталном статистиком и свим бројним областима економског и социјалног живота које је покривао статистички годишњак.

И трећи разлог је мањак мемоарске грађе, јер мало ко би се после 1915. или након 1918. године и касније бавио питањима живота народа пре драматичних догађаја и кланице какав је био Први светски рат. Чак, неки од водећих предратних политичара и сведока времена умрли су још пре окончања рата (Милован Миловановић 1912, Стојан Новаковић и Лазар Пачу 1915), а да нису оставили мемоаре или бар белешке које би обухватиле тај период.

У недостатку примарних извора, користили смо расположиве податке и грађу: понешто статистике (из спољне трговине, монетарних и државних финансија), понешто књига и чланака економских писаца, новине и часописе, међу којима је *Економист* (излазио од 1. маја 1912. до 1. јула 1914) одскакао квалитетом анализа, као и *Српске новине* које су обезбеђивале богатство чињеница.

Пролог

Претходно петогодиште (1906–1910) било је за Србију од посебне важности из два разлога. Први је царински рат који је империјална Аустроугарска наметнула Србији због непослушности (Србија је склопила царински савез са Бугарском 1905. године без питања и није пристала да, приликом набавке, да предност топовима аустријске производње над осталима). Царински рат започет је јула 1906.

забраном увоза стоке из Србије у Аустроугарску, али и увоза и провоза мяса и живе и заклане живине кроз Аустроугарску. Србија је одговорила забраном провоза аустроугарског шећера, шпиритуса, шибица, петролеја и других монополских артикала (у Србији). Беч је веровао да ће Србија морати убрзо да капитулира, али се то није догодило: Србија је прикупила сву своју снагу да би се у привредном и политичком погледу еманциповала од суседне империје, налазећи нове трговинске путеве за своје пољопривредне производе (Италија, Белгија, Немачка, Француска), снабдевајући се потребним индустријским производима на другој страни (Немачка) и стварајући своју националну индустрију. Сви извештаји, укључујући и аустроугарске конзуларне,¹ потврђују да је у томе успела на неочекивано добар начин.

Тако је извоз Србије све време растао као да Царински рат готово не постоји:

Укупан извоз Србије

	мил. дин.
1905	72,0
1906	71,6
1907	81,5
1908	77,7
1909	93,0
1910	98,4

Извор: Н. Sundhaussen: Historische Statistik
Serbiens 1834–1914, 1989.

¹ Према др Бернрајтер, „А-Угарски трговински односи према Србији“, *Дело*, 1. 10. 1911, стр. 416.